

GEORGE DAN HÂNCEANU, *Evoluții etno-demografice și culturale în bazinul Bârladului (Secolele VI–XI)*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2011, 348 p.

Cu tot interesul acordat de specialiști – încă din secolul al XIX-lea – studierii și aprofundării problemei desăvârșirii formării limbii și poporului român, corespunzând din punct de vedere cronologic cu a doua jumătate a mileniului I al erei creștine, preocupare activizată statornic în deceniile postbelice, acest segment major din devenirea romanității orientale continuă să păstreze numeroase aspecte insuficient cunoscute sau plutind în sfera incertitudinilor. Oportunități indubitabile de a se depăși nivelul retoricii și al stereotipurilor în domeniul respectiv s-au profilat odată cu progresele înregistrate în domeniul arheologiei perioadei migrațiilor și a Evului Mediu timpuriu, mai ales în ultima jumătate de veac. Spre deosebire de izvoarele narative și lingvistice, despre care este greu de estimat că ar mai putea furniza în viitor date cât de cât consistente pentru reconstituiri de substanță, cele de factură arheologică, ce așteaptă să fie explorate în mod plener printr-o extindere predictibilă a săpăturilor sistematice și o valorificare a lor la parametri corespunzători de acribie, au toate șansele de a spori eșafodajul documentar pentru problemele rămase neclarificate.

O percepere probabil în parte identică asupra stadiului cercetărilor aferente perioadei menționate s-a avut în vedere atunci când George Dan Hânceanu, în calitate de doctorand al Facultății de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, și conducătorul său științific, prof. dr. Dan Gh. Teodor (semnatar al „Cuvântului-înainte” din volum), au convenit să aleagă tema lucrării de doctorat – susținută cu succes în vara anului 2009 –, care a devenit nucleul tomului pe care îl recenzăm. Cei doi au decis o particularizare a analizei, în sensul cantonării investigației numai la zona circumscrișă bazinului râului Bârlad, areal care, prin prisma datelor disponibile până în prezent, pare să fi beneficiat, în a doua jumătate a primului mileniu după I. Hr., de o concentrație demografică superioară celor mai multe ținuturi românești.

George Dan Hânceanu și-a asumat o misiune dificilă, pentru că a trebuit să prospecteze un material arheologic destul de vast, dar, din păcate, neacoperind în chip satisfăcător toate componentele realităților demografice, economice, sociale și confesionale ale epocii din perimetrul geografic care face obiectul lucrării. Avem în vedere, între altele, împrejurarea că, cel puțin până în prezent, cercetările afectate necropolelor nu au furnizat decât date puțin numeroase și, în multe privințe, inconsistente, iar anumite categorii de unelte, arme și obiecte de uz comun – foarte importante pentru configurarea spectrului ocupațiilor comunităților locale, ca și a nivelului de evoluție a societății – lipsesc aproape în totalitate sau sunt slab reprezentate pentru unele secvențe cronologice. Pentru a suplini aceste lacune de documentație și a putea fi îndreptățit să formuleze concluzii de o oarecare cuprindere, autorul a apelat la analogiile găsite în ținuturile învecinate. Raportarea la vestigiile recuperate în teritoriile mai apropiate sau mai îndepărtate a fost binevenită și pentru că a permis stabilirea unor identități etnico-culturale în arealul carpato-dunărean.

În introducerea lucrării sunt expuse considerații asupra obiectivelor pe care și le-a propus autorul și se rezumă lapidar conținutul fiecărui capitol (p. 13–16). O primă secvență a sa este dedicată considerațiilor generale asupra mediului geografic (p. 17–26), urmând o expunere asupra istoricului cercetărilor (p. 27–38), o prezentare a situației etno-demografice și culturale din secolele VI–VII (p. 39–60), VIII–IX (p. 61–79) și X–XI (p. 80–120), concluziile finale (p. 121–142), corpusul descoperirilor (p. 143–180), bibliografia (p. 181–212), indicele geografic și de persoane (întocmit de Alexandrina Ionită) (p. 213–222), rezumatul în limba franceză (tradus de Cristina-Ioana Matei) (p. 223–235) și anexele, constând din tabele cu notificări ale diferitelor categorii de vestigii, hărți aferente descoperirilor arheologice (p. 238–264) și 84 de planșe cu planuri de locuințe, desene și fotografii ale inventarului arheologic (p. 265–348).

Prin inserarea capitolului dedicat mediului natural, autorul a dorit să reliefeze faptul că evoluția societății umane a fost influențată în mod considerabil de factorii geografici. În capitolul următor, rezervat prezentării istoricului cercetărilor, au fost urmărite cronologic diversele inițiative – de factură diletantă sau profesionistă – derulate de-a lungul timpului, menite să depisteze, catalogheze, recupereze și interpreteze vestigiile arheologice și numismatice din zona bazinului râului Bârlad.

Părțile cele mai ample ale lucrării au avut în vedere prospectarea culturii materiale și spirituale a comunităților locale și alogene din bazinul Bârladului din secolele VI–VII, VIII–IX și X–XI, întreprinsă pe baza analizei izvoarelor de sorginte arheologică. Disponând de un material suficient de abundent spre a creiona concluzii de ordin istoric, nu au mai fost evocate și sursele narative, beletristice și diplomatice. De altfel, datele colportate de acestea din urmă sunt, în cele mai multe cazuri, imposibil de localizat cu precizie, ele fiind valabile pentru întreg spațiul carpato-nistrean ori pentru tot arealul extra-carpatic românesc.

Găsim meritoriu efortul de a se prezenta imagini grafice conținând procente ale diverselor categorii de situri și de complexe funerare sau care reflectă stadiul cercetărilor ocazionale și sistematice atât în bazinul Bârladului, cât și în restul teritoriului Moldovei de la vest de Prut. Autorul procedează bine atunci când își raportează concluziile nu numai la zona Podișului Central Moldovenesc, ci și la teritoriile învecinate, dar el ar fi trebuit să aibă constant în vedere întreg spațiul moldav, dintre Carpații Orientali și Nistru, unde s-a prefigurat o uniformizare etnico-culturală încă din preistorie, ce a dăinuit atât în epoca medievală, cât și mai târziu.

În legătură cu unele aprecieri din lucrare păstrăm anumite reticențe și considerăm că se cuvin emendate. Astfel, postularea axiomatică, potrivit căreia culturile Costișa-Botoșana-Hansca și Dridu ar fi fost eminentemente „protoromânești”, „românești” sau „autohtone”, nu își găsește suportul în materialul arheologic disponibil, în

condițiile în care complexele funerare, caracterizate prin varietate în privința ritului, reflectă caracterul pluriethnic al ansamblului demografic, iar în cadrul inventarului ceramic predomină, până spre sfârșitul mileniului I, formele lucrate cu mâna (tipsii, borcane), specifice comunităților slave. Probabil că am fi mai aproape de adevăr dacă am accepta, măcar pentru anumite intervale cronologice, doar o preponderență a elementului neolatin în stânga Dunării de Jos, precum postula chiar Ion Nestor, cel căruia îi revine paternitatea conceptului de „cultură Dridu”. Pe de altă parte, atribuirea culturii Răducăneni din secolele XI–XII unei populații turcochazare (p. 92) nu mai poate fi admisă în actualul stadiu al cercetărilor. Inacceptabilă este și supoziția că pătrunderea în zonă a pecenegilor ar fi condus la „grăbirea și definitivarea elementelor evolutive ale culturii Dridu” (p. 115). În condițiile caracterului limitat al săpăturilor cu caracter metodic, stratificarea culturii în discuție în cinci faze (p. 94) ni se pare forțată, dat fiind că, așa cum s-a dovedit, anumite deosebiri în cadrul materialului arheologic nu se datorează evoluției sale pe plan diacronic, ci particularităților zonale.

Explicațiile furnizate pentru lipsa așezărilor fortificate în bazinul Bârladului (lipsa materialelor de construcție, contactele amiabile ale localnicilor cu triburile alogene) (p. 82) sunt nesatisfăcătoare. De neînțeles confuzia impardonabilă de a atribui o monedă păstrată la Muzeul Județean din Vaslui unor „împărați” inexistenți – Ignatios (867–877) sau Photios (877–886) – (p. 77), care, în realitate, deținuseră succesiv demnitatea de patriarh constantinopolitan în vremea domniei bazileului Vasile I Macedonianul (867–886), emitentul piesei în discuție. În alte cazuri, graba redactării a generat aprecieri bizuite pe o logică echivocă. Astfel, ne este greu să înțelegem cum trunchiurile carbonizate se mai puteau zări în albia Bârladului, dacă ele se aflau „la circa 3–4 m sub aluviuni” (p. 25). Același cusur al precipitării a condus probabil la afirmația potrivit căreia: „lipsa urmelor de incendiere indică părăsirea pașnică a regiunii” (p. 51), ca și când toate calamitățile ar fi trebuit să poarte pecetea pârjolului. Formularea „basarabeni și români” (p. 103) ar putea da apă la moară epigonilor potențailor bolșevici, artizani ai unui nefericit rapt teritorial. Vom mai consemna că cercetările pe care le-am întreprins în mica necropolă de pe grindurile de la Bârlad-Prodana – deocamdată inedite – au emendat presupunerea că mormintele fără inventar, depistate cu prilejul sondajului inițiat în 1960–1961, ar aparține secolelor X–XI (p. 105 și 247), ele datându-se, după toate probabilitățile, în secolul al XIX-lea. Această încadrare cronologică eronată nu i se poate imputa însă în nici un chip autorului volumului, el preluând datarea acreditată de literatura de specialitate mai veche. De asemenea, nu lui i se datorează plasarea nimănui trebuincioasă a numelui autorului și a titlului tomului drept colontitluri ale întregului volum, când, pentru orientarea facilă a cititorilor, ar fi fost rațional să se fi indicat titlurile capitolelor și subcapitolelor.

După opinia noastră, lucrarea păcătuiește în primul rând prin diverse formulări stilistice necizelate, pe care un cercetător harnic și tenace, precum George Dan Hânceanu, va trebui să depună eforturi spre a le înlătura din viitoarele sale lucrări.

În pofida neajunsurilor menționate, opusul monografic la care ne referim însumează numeroase aspecte pozitive, reflectând un travaliu ambițios, făcut cu multă pasiune. Remarcabil este îndeosebi amplul corpus al descoperirilor arheologice din bazinul Bârladului (așezări, morminte, emisiuni monetare, piese izolate), unde se găsesc detalii de mare utilitate pentru toți cercetătorii ce vor preconiza să-i verifice acuratețea enunțurilor și pe baza căruia autorul și-a clădit argumentele concludive. Considerăm meritoriu faptul că, în multe cazuri, Domnia Sa nu s-a mulțumit cu preluarea materialelor publicate anterior, ci s-a angajat personal în analizarea lor, prin investigații competente făcute în colecțiile muzeale zonale. În calitate de angajat al Muzeului de Istorie din Roman, a dobândit o binevenită experiență în munca de teren, participând la lucrările de pe numeroase șantiere arheologice, ceea ce i-a facilitat înțelegerea unor fenomene legate de interpretarea vestigiilor epocii târzii a migrațiilor.

Extrem de cuprinzătoare este ilustrația volumului, însumând, precum menționam, 84 de planșe de bună calitate, preluate însă, în mare parte, de la cei ce l-au precedat în preocupări. În ceea ce ne privește, am fi preferat să fi fost publicate mult mai multe vestigii inedite, chiar fragmentare sau aflate în stare precară de conservare, mai ales că autorul a avut acces la loturi de materiale nevalorificate științific până în prezent. Consemnăm, de asemenea, preocuparea de a se dispune de bogate repere bibliografice și realizarea cu rigurozitate a anexelor compuse din tabele și hărți.

Rezumatul volumului are o întindere adecvată, fiind de natură să edifice cititorul străin asupra metodologiei adoptate de autor și a punctelor sale de vedere relative la dinamica evoluției colectivităților umane diseminate în bazinul râului Bârlad de-a lungul a peste o jumătate de mileniu. O revizuire mai atentă a terminologiei arheologice și istorice, a hidronimiei și a etnonimiei ar fi fost neîndoielnic benefică. Prin aceasta s-ar fi evitat mai multe transpuneri nefericite: *Uzbeks* și *Uz* în loc de *Uzes*, *Nistru* în loc de *Dniestr*, *Royaume bulgare* în loc de *Khanate* sau *Tsarate bulgare*, *défunts enterrés* în loc de *défunts inhumés*, etc.

Grație profesionalismului dovedit de Casa Editorială Demiurg, condusă de dr. Alexandrina Ioniță, volumului i s-a asigurat un profil grafic remarcabil, la un standard competitiv cu cel etalat de edituri prestigioase de dincolo de hotare, competență probată în ultimii ani și în cazul publicării altor lucrări din domeniul istoriei și filologiei.

VICTOR SPINEI